

❧ חודש ניסן ❧

פרשת הנשיאים:

* אחרי תפלת שחרית אומרים כל הצבור יחד "פרשת הנשיאים" מידי יום ביומו, ואח"כ אומרים: אלהינו ואלהי אבותינו, מלך רחמן רחם עלינו, טוב ומטיב הדרש לנו, שובה עלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך, בנה ביתך כבתחלה, כונן בית מקדשך על מכונו, הראנו בבנינו, שמחנו בתקונו, והשב שכינתך לתוכו, והשב כהנים לעבודתם ולוים לדוכנם לשירים ולזמרם, והשב ישראל לנויהם, ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו בכל שנה ושנה, ככתוב בתורה: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ולא יראה את פני ה' ריקם, איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. ואחר כך אומרים קדיש יהא שלמא^א.

* לא נהגו להוסיף יתר הבקשות הנדפסות בסידורים.

* שמעתי מפי זקנים שבאו מדמשק בתקופה האחרונה שנהגו ביום י"ב בניסן אחרי פרשת הנשיא האחרון להוסיף הפסוקים שבתחילת פרשת בהעלותך עד "כן עשה את המנורה", וביום י"ג בניסן לא אמרו כלום. אמנם בק"ק "אגודת דודים" נהגו ביום י"ב לומר רק פרשת הנשיא האחרון ללא תוספת, וביום י"ג היו קוראים "תיקון המנורה" הכולל תחלת פרשת בהעלותך עד "כן עשה את המנורה", ואחר כך בספר זכריה מפרק ב' (פסוק י"ד) רני ושמחי בת ציון וכו' עד פרק ד' (פסוק ז') חן חן לה, ומזמור הנה מה טוב ומה נעים וכו', ובפרשת ויקהל פרק ל"ז (פסוק י"ז) ויעש את המנורה וכו' עד ואת כל כליה (וחוזרים פסוקים אלו שבע פעמים), ואחר כך פסוק "ה' להושיעני ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על בית ה'", ומסיימים בפסוק "וזה מעשה המנורה וכו' כן עשה את המנורה", אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו וכו', וקדיש יהא שלמא^ב.

ברכת האילנות:

* ברכת האילנות היו מברכים בראש חודש ניסן על עצי פרי הנטועים בחצרות בתי הכנסת. ומקצת העם היו יוצאים בחול המועד בפרדסים מחוץ לעיר ומברכים שם^ג.

* בארגנטינה אשר ימי ניסן הם תחילת תקופת הסתיו, לא אמרו ברכת האילנות גם בתקופת האביב שהאילנות מבלבים שם^ד.

^א כך נהגו בבית הכנסת "כותאב אלעתיק" ובעוד קהילות. ובשם חכם י. מהדיב ע"ה שמעתי שנהג לומר רבי חנניא וכו' וקדיש על ישראל, וכן נהג חכם א. סולי ע"ה. ושמעתי שמקצתם נהגו לומר נוסח הבקשה "אלהינו ואלהי אבותינו" ככתוב בסדר תיקון חצות ע"ש.

^ב עיין במשנה ברורה (סימן תכ"ט ס"ק ח') הזכיר קריאת פרשת בהעלותך ביום י"ג, והוא כמו שנהגו בק"ק אגודת דודים. וכאן המקום להבהיר דבסידור "שער בנימין" מהדורא ראשונה כתבתי ביום י"ב רק קריאת פרשת הנשיא האחרון, וביום י"ג מפאת עיכוב בהדפסה השמיטו סדר "תיקון המנורה" והדפיסו אותו במהדורא השניה בספרדית. וזה היה המנהג שהיה ידוע לי מזקני "אגודת דודים" בארץ מולדתי. ורק אחר זמן נודע לי שבדמשק לא שמעו על המנהג הזה.

^ג מנהג המון העם הוא כדעת הרב פרי האדמה (ח"א דף כ"ט סוע"ד) והרב פתח הדביר (סימן רכ"ו ס"א) ע"ש. ומנהג המברכים מחוץ לעיר הוא כמ"ש החיד"א במורה באצבע (אות קצ"ח) דהמדקדקים מברכים מחוץ לעיר.

* מפי השמועה מספרים על רבי אליהו הכהן מסלתון טראב ע"ה (אב"ד בדמשק נפטר בשנת תרצ"ד) שהיה נוהג בשבת הראשונה לחודש ניסן לעלות לבית משפחת עאג'ם, ובמרפסת הפונה לבוסתן גדול היה מברך ברכת האילנות, ואחר כך היו עורכים סעודה לכבודו. וכך נהג בנו רבי עזרא ע"ה אחריו, לברך ברכת האילנות יחד עם כל מתפללי בית כנסת "כותאב אלעתיק" בשבת, בבית משפחה זו.¹

ביקור בבית החיים:

* בדמשק לא נמנעו מלבקר בבית החיים בימי ניסן.

הפטרת שבת הגדול:

* בכל ערי סוריה נהגו לומר בשבת הגדול בכל שנה ההפטרה של פרשת השבוע, חוץ מערב פסח שחל בשבת שמפטירין אז "וערבה".¹

מוצאי שבת לפני החג:

* כשחל יום טוב באמצע השבוע לא אומרים במוצאי שבת שלפניו "שובה ה' עד מתי וכו'", אלא מתחילים "אורך ימים אשיבעהו ואראהו בישועתי, ואתה קדוש יושב תהילות ישראל וכו'".¹

שחרית בערב פסח:

* בערב פסח לא אומרים "מזמור לתודה" אחרי ברוך שאמר.¹

¹ נראה שהוא ע"פ דברי ג"ע החיד"א בברכי יוסף (סימן רכ"ו ס"ק ב') שכתב מפי השמועה שעל פי דרך האמת ברכה זו אינה נוהגת אלא בימי ניסן. וכ"כ רבי חיים פלאג'י בספר מועד לכל חי (סימן א' אות ט') דע"פ הסוד יברך ברכה זו בניסן דוקא ע"ש. ובשדי חמד (מערכת ברכות סימן ב' אות א') כתב דאף שמעיקר הדין נראה דיומי ניסן לאו דוקא, מכל מקום בהיות שאנו נגררים תמיד אחר הוראות מרן החיד"א ע"פ הכרעת המקובלים א"כ כיון שדעת המקובלים כאן שאין לברך, בודאי שנכון לומר שב ואל תעשה עדיף, וזה כלל גדול בדינו דספק ברכות להקל ע"ש.

² עיין לרבי חיים פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן מ"ד) שהעלה להתיר לברך ברכת האילנות בשבת. ובספרו מועד לכל חי (סימן א' אות ח') הביא שכך נהגו בקושטא ע"ש. ואע"פ דהרב כף החיים סופר (סימן רכ"ו ס"ק ד') כתב דלדעת המקובלים כיון שע"י ברכה זו יש בירור ניצוצי הקדושה מן הצומח אין לאומרה בשבת משום חשש בורר ע"ש. כבר השיגו הרב נסים כד'ורי בספר מעשה נסים (מערכת ברכות) וכתב שאין דבריו מוכרחים.

³ כך נהג חכם א. סולי ע"ה, ובק"ק אגודת דודים, וכפי הנראה כך נהגו בכל סוריה, כי גם בקהילות יוצאי חלב ובראשם חכם י. שחיבר ע"ה נהגו כן. והוא ע"פ הרב יפה ללב (ח"ג סימן ת"ל), וכ"כ הרב ארץ חיים סתהון (שם) שכך מנהג ארץ הקודש, וכ"כ בספר זכרונות אליהו (מערכת ה' אות ג') שכ"ה מנהג עיה"ק חברון ת"ו, וכ"כ בכף החיים סופר (שם אות ג') בשם השומר אמת.

⁴ כמנהג בני ספרד שהביא הטור (או"ח סימן רצ"ה) ודלא כמור"ם (שם) דפסק כמנהג בני אשכנז שגם ואתה קדוש לא אומרים. וכ"כ בספר נוח שלום (דיני מוצאי שבת אות א') שכך מנהגם וע"ש. ומ"ש האחרונים שע"פ הסוד צריך לומר שובה וכו' כשאר מוצאי שבתות השנה, אין זה מפורש בדברי האר"י ז"ל, ועיין בברכי יוסף (שם) כתב שראה "קצת" גדולי הדור שהיו אומרים אותו בלחש, ומשמע דעכ"פ שאר הגדולים לא אמרו, וגם מי שאמר עשה כן בלחש ולא ביטל מנהג העולם שהוא מנהג ותיקין. וכבר הארכתני בחלק התשובות דמוכח מכמה ענינים שלא היו נוהגים בדמשק רק מה שמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל, ולא בדברים שחדשו המקובלים ברוחב בינתם ואכמ"ל.

* אחר מזמור של יום לא אומרים הושיענו, ואחר הקדיש מתחילים מפסוק "אין קדוש כה"^ט.

סיום מסכת (תענית בכורות):

* בסיום מסכת לא אומרים קדיש בעלמא דהוא עתיד לחדתא וכו' הנדפס בסוף המסכתות, אלא מסיימים רבי חנניא וכו' וקדיש על ישראל^ל.

מאכלים נשרים לפסח

חוזר ונייעור:

* מנהג דמשק להחמיר כסברת האוסרים חמץ שנתערב ונתבטל לפני הפסח, משום דהאיסור חוזר ונייעור. וכפי הנראה החמירו גם אם אין ממשו קיים אלא טעמו בלבד^כ. והרבה הנהגות בענין כשרות המאכלים בנויות על חומרא זו.

דגים ועופות:

* בדמשק נהגו לא לאכול דגים בפסח, לא טריים ולא כבושים, ומנהג זה נשמר עד היום.

* כמו כן נהגו לא לאכול עופות^כ, וגם אם אדם יחיד ביקש עופות לעצמו לא היו שוחטים בשבילו.

^ח כך שמעתי ממתפללי בית כנסת "כותאב אלעתיק", ועוד, שכך נהגו. וכך לימד חכם א. סולי ע"ה (עיין בספר זכרון אליהו אות מ"ט). והוא כדעת מור"ם (או"ח סימן נ"א) שאין אומרים "מזמור לתודה" בכל ימי הפסח, וכן בערב פסח, כי אין קרבן תודה קריבה בהם משום שמקריבים עמו חלות חמץ ע"ש. ועיין בטור שם הביא שיטה דאין לומר "מזמור לתודה" גם בשבת ויום טוב משום שאין מקריבים בהם נדבה ע"ש, וגם בהלכות שבת (סימן רפ"א) הביא שיטה זו, ודחה אותה וכתב שאין חשש לאומרו, ושם לא פירש טעמו. ובבית יוסף שם כתב דטעמו משום שאין אומרים "מזמור לתודה" לשם קרבן אלא כהודאה, וסיים דעכ"פ מנהגינו לא לאומרו בשבת ע"ש. נמצא לפי הבית יוסף דהנהגים לא לאומרו בשבת הוא משום דאומרים אותו לשם קרבן, וא"כ לדידהו אין לאומרו גם בערב פסח ובימי חול המועד.

^ט כמנהגינו בכל ערב שבת.

^י כך נהג בבית כנסת "כותאב אלעתיק" חכם ע. מסלתון טראב ע"ה. ושמעתי שכך היה נוהג חכם י. שחיבר ע"ה. והקדיש דהוא עתיד וכו' נקרא "קדיש איכה" והקפידו לא לאומרו רק בבית החיים בשעת לויית מצוה או בתשעה באב.

^כ עיין לרבי בן ציון אלקלעי בספר הלכה רווחת החונה סביב שו"ת הלכות קטנות (סימן ק"ג אות ג') שכתב דמנהג דמשק שאינם משתמשים בשמן זית או שומשמיין ע"י סינון רק בשמור מעיקרא מכל חשש תערובת חמץ. ועיין שם (אות ב') דזהו כסברת הרב הלכות קטנות שם דחשש לסברת חוזר ונייעור גם אם אין ממשות החמץ קיימת ע"ש היטב. ומנהג זה מאושר ע"י רבי עזרא הכהן מסלתון טראב בשו"ת מילי דעזרא (או"ח סימן ו') וכתב שם מנהגם להעמיד שומר נאמן בשדה בעת לקיטת הזיתים ע"ש.

^כ מנהג זה הזכירו גם בבן איש חי (ש"ר פרשת צו אות מ') ע"ש. ורבים אינם מכירים היום מנהג זה, וסיבת הדבר הוא משום שבתקופת מלחמת העולם הראשונה, עקב המחסור החמור שהיה אז בבקר ובצאן, נמנו רבני העיר והתירו אכילת עופות בפסח. ולכן כל אותם אלפים שיצאו מדמשק באותו העת והגרו לארצות יבשת אמריקה נשאר בידם היתר אכילת העופות, וכך בניהם ובני בניהם גם לא שמעו על המנהג. אמנם בדמשק עצמו

אורז וקטניות:

* נהגו בדמשק לאכול אורז אחר בדיקה קפדנית⁷⁹. והיו טוחנים את האורז בבית, אחר שנשרה היטב במים, ועושים ממנו בצק מיוחד וממלאים אותו עם בשר [”כבת רז”].

* קטניות כגון: פול ירוק, שעועית ירוקה, אפונה, אכלו בפסח רק טריים ולא מיובשים⁷⁹.

* חומס לא אכלו, לא גרגירים ולא טחון. וכן טחינה מסומסום לא אכלו.

חמוצים ריבות ותבלינים:

* לא אכלו שום דבר כבוש בחומץ, רק כבוש בלימון ובמלח שהוכן במיוחד לפסח.

* פירות יבשים כגון: משמש, שזיפים, תאנים, תמרים, לא אכלו בפסח.

* הכינו ריבות בבית מחבושים משמש שזיפים או תאנים. וממתק מיוחד הכינו מחושחש וכבאד (פאמילה גדולה) לכבד את המבקרים.

* כל סוגי הפיצוחים כגון: גרעיני חמניות, דלעת, אבטיח, בוטנים ופיסטוק, קנו טריים וקלו אותם בבית.

* גרעיני קפה קלו וטחנו בבית.

* לא אכלו ”כמון” בפסח. וכל שאר התבלינים כגון: בהראת, פלפל אנגלי, פלפל חריף, וקנמון, טחנו בבית.

* בארגנטינה היו נוהגים לאכול סוכר רק בקוביות, ולא מפורר⁷⁹.

מצה שמורה:

* מנהג דמשק לאכול מצות מחיטים שנשמרו ”משעת קצירה” בלבד בכל ימי הפסח⁷⁹. תלמידי חכמים היו נשלחים מטעם ועד הכשרות של הקהילה לכפרים הסמוכים לדמשק והיו משגיחים על קצירת החיטים, ואורזים את החיטים בשקים גדולים חדשים מפתן, והיו מעבירים אותם למשמרת בחצר מדרש ”כווג'א רפאל”.

חזרו שוב לאחר תקופה לנהוג חומרה זו כבראשונה, ורק בתקופה האחרונה, עקב התפשטות מחלת הפה והטלפיים נאסר מטעם השלטונות לשחוט בקר וצאן, וחזרו להתיר שחיטת עופות לפסח. ורק מועטים מחזיקים היום במנהג זה.

⁷⁹ עיין ברכי יוסף (סימן תנ”ג ס”א) ובשו”ת טוב עין (סימן ט’ אות ו’). וכבר העיד בספר שער המפקד (דף ע”ה ע”א) על יוצאי ארץ ודמשק שבאו לירושלים שמחזיקים במנהגם לאכול אורז בפסח ובוררים אותו היטב, ואין פוצה פה ומצפצף ע”ש.

⁷⁹ כך המנהג הידוע נכון להיום. ועיין בשו”ת בני יהודה (חאו”ח סימן י”ב) שכתב דמנהג דמשק מימי קדם שאינם אוכלים מיני קטניות בפסח, ואין להתיר מנהג שנהגו אבותינו אפילו בשעת הדחק. והזכיר שרק בזמן מלחמת העולם הראשונה התירו רבני העיר גזירה זו לפי שעה, ושוב חזרו למנהגם לאסרם. והוא כתב להתיר בזמן מלחמת העולם השנייה מפאת הדוחק הגדול ויוקר השערים אפילו בירקות הצריכות בישול ע”ש.

⁷⁹ כך זכורני מימי ילדותי, ועיין בספר נוה שלום (דיני פסח אות ט”ו).

⁷⁹ כך כתב רבי עזרא מסלתון טראב ע”ה בשו”ת שערי עזרה (סימן כ”א אות ב’), ודעתו שם דלא מועיל התרה למנהג זה, והאריך בענין זה בשו”ת מילי דעזרא (או”ח סימן ו’) ע”ש היטב.

* המצות נעשו בעבודת יד, עוגות רחבות דקות וקשות.

כלים לפסח:

* כל כלי הבישול כגון: סירים, מחבתות, קערות, עלי נחושת לטחינה, צלחות, סכינים כפות ומזלגות, וכל סוגי הכלים מפורצילן, היו מיוחדים רק לפסח, ושומרים עליהם משנה לשנה במקום מיוחד.

* כלי זכוכית שהשהה בהם חמץ לזמן מרובה או נשתמשו בהם בחמין, אע"פ דלדעת מרן (סימן תנ"א סכ"ו) מותרים בשטיפה בעלמא, נהגו בדמשק לא להשתמש בהם כלל מחשש שיבאו להתיר כיוצא בזה בשאר כלים הצריכים הכשר, דלאו כולי עלמא דיני גמירי".

❖ הכנות ליל הסדר ❖

הכנת החרוסת:

* שורים צמוקים שחורים כמה שעות, ומבשלים אותם ביין, ובליל הסדר מוסיפים אגוזים כתושים¹⁷ [ומשפחות בודדות ממוצא בגדאדי הכינו את החרוסת מתמרים].

מרור וחזרת:

* נהגו להניח בקערה "חסה" [לישוג"א] למרור, וירק הנקרא "הנדבא" לחזרת [ובארגנטינה לוקחים ירק הנקרא "ראדיטשיטה"]. ולוקחים משניהם יחד בין באכילת מרור ובין באכילת הכורך.

זרוע:

* הבשר שלקחו לזרוע היה מבושל ולא צלוי, ונהגו לאכול אותו בסוף הסעודה¹⁸ לפני אכילת האפיקומן, מעורב יחד עם הביצה (מתובל עם לימון). ומי שלא היה ידו משגת שמר את הזרוע לליל יום טוב שני, ואוכלו בסוף הסעודה.

¹⁷ כך כתב רבי יהודה הכהן מסלתון טראב ע"ה בשו"ת בני יהודה (חיו"ד סימן ד'), וכתב דכך נהגו להחמיר גם בין בשר לחלב ע"ש.

¹⁸ כך המנהג ברור. וראה בשו"ת מילי דעזרא (או"ח סימן ג') בתוך דבריו שכך נהגו גם בזמנו ע"ש.
¹⁹ אע"פ דמרן (סימן תע"ג ס"ד) כתב דנהגו שהזרוע יהיה צלוי על הגחלים זכר לקרבן פסח, כנראה לא רצו להנהיג כן משום דנהגים איסור באכילתו כמ"ש מרן (סימן תע"ו ס"א), ולא כו"ע דינא גמירי. או משום שיש מעלה באכילת הבשר. ולכן השאירו את הדבר כמו עיקר הדין דמביא "תבשיל" זכר לפסח. ושור"ר בספר מזבח אדמה (דף ז' ע"א) שכתב דנכון לבשל קצת את הזרוע (אחר שנצלה) "כדי לאוכלו בליל פסח". ועכ"פ לא הנהיגו כדבריו, ואפשר משום דחששו לשיטת הרב פרי חדש (סוף סימן תע"ו) דאסר לאכול מבושל אחר צלי ע"ש. ושמעתי דבחלב נהגו לצלות את הבשר על הגחלים כמ"ש מרן, ואינם אוכלים אותו.

❧ מנהגים ליל הסדר ❧

יחזן:

* אחרי שפרסו את המצה עוטפים החלק הנשאר לאפיקומן במפה, ולוקחים אותו ביד ימין ומניחים אותו על הכתף השמאלי ואומרים: "ובני ישראל עשו כדבר משה, משארותם צרורות בשמלותם על שכמם"², והמסובין שואלים: "מנין ג'יה" [= מאין באת? ועונה: ממצרים. ושואלים: "ולוין ראיח" [=לאן אתה הולך? ועונה: לירושלים במהרה בימינו אמן. ומסובב ידו עם המצה הכרוכה מאחורי ראשו ונותן אותה לחבירו, וחוזרים ושואלים, ומשיב כנ"ל. וכן על זה הדרך לכל המסובין אנשים ונשים וקטנים³.

נוסחאות:

* בקידוש אומרים: "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם", ולא אומרים פסוק "וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל" הנדפס בסידורים, ותיבת "מקראי" נוהגים לאומרה מלעיל מוטעמת באות ר'².

* בדמשק נהגו לומר "כהא לחמא עניא" בתוספת כ' הדמיון².

* מה נשתנה: בכל הפסקא במקום תיבת "אנחנו" אומרים "אנו" (למרות שיש נמנעים מלומר כן משום שיש במשמעות תיבת "אנו" לשון אנינות ב"מ).

* סדר השאלות: א) שבכל הלילות אין אנו מטבלין. ב) שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה. ג) שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות. ד) שבכל הלילות אנו אוכלין ושותין בין יושבין ובין מסובין.

* באמירת ההגדה נהגו להגביה קולם בקטעים אלו: א) "אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו". ב) "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו". ג) "ותרבי ותגדלי". ד) "והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו". ה) "על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת".

* מנהג דמשק כשאומרים את עשר המכות ושופכים יין לקערה, על כל מכה שמזכירין המסובים אומרים "רחמנא ליצלן".

² כך נהגו רוב ככל המשפחות אשר שמעתי. ומשפחת מסלתון טראב נוהגים לומר: "ככה עשו אבותינו בצאתם ממצרים. משארותם צרורות בשמלותם על שכמם, ובני ישראל עשו כדבר משה".

³ עיין במרן (סימן תע"ג ס"ו) דחצי המצה הנשמרת לאפיקומן "נותנים אותה תחת המפה", ובמשנ"ב (ס"ק נ"ט) כתב בשם האחרונים שהוא זכר למה שאומר "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם", ויש שנותנים אותה על כתפיהם זכר ליציאת מצרים ע"כ. ושמעתי שבחלב נוהגים שהאומר משארותם וכו' עומד, ובדמשק לא נהגו כן, אלא אומרו בישיבה.

² אבל בקריאת התורה תיבת "מקראי" היא מלרע כפי טעמי המקרא.

² כך שמעתי מפי הזקנים, וכך מוכח בתרגום בערבי "מתלו האדא". והוא כמ"ש המגן אברהם (סימן תע"ג ס"ק כ"ד) ע"ש. ולקיים מנהג אבות אמרתי בדרך רמז דתיבת "כהא" עולה בגימטריא כמספר שם הוי"ה, והוא רמז הכתוב "עמו אנכי בצרה". ובשם חכם א. סולי ע"ה שמעתי שנהג לומר "הא".

* מנהגים אחרים הידועים בקהילות אחרות, כגון: לפתוח את הדלת באמירת "שפוך חמתך", הטמנת האפיקומן ע"י הקטנים, ולהניח בסוף הסדר על השלחן "כוס של אליהו הנביא", לא היו נהוגים בדמשק.

* בסוף הסדר אחרי קריאת שיר השירים נהגו כולם יחד לומר הפזמון "מן יעלם ומן ידרי" (אחד מי יודע), ופזמון "ואחד ג'ידי" (חד גדיא).

* בפזמון "מן יעלם ומן ידרי" נוהגים לומר "תנין מוסא ואהרן" (במקום שני לוחות הברית), "שבעת איים אלחופה" (במקום שבעה ימי שבתא), "תלתעש לבס תפלין" (במקום שלשה עשר מדיא).

סדר התפלות

תפלת ערבית של יום טוב:

* לפני תפלת ערבית אומרים מזמור "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יאמרו גאולי ה' וכו'", ולא מוסיפים עוד פסוקים לפניו.⁷⁷

* מתפללים במקום "ראשט". וביום טוב שני במקום "שיגא".

* בקדיש לפני תפלת ערבית אין הקהל עומדים.

* אחרי השכיבנו אומרים "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדס", ולא אומרים פסוק "וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל" הנדפס בסידורים, וכמו שכתבנו לעיל בנוסח הקידוש.

* ליל פסח שחל בשבת לא נהגו לומר ברכה מעין שבע.⁷⁸

⁷⁷ מנהג חלב לפני שמתחילים מזמור החג אומרים: "ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים. כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה. בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך". ובדמשק לא נהגו להוסיף פסוקים אלו.

⁷⁸ כך נהגו בדמשק ובחלב, והוא כפסק מרן (סימן תפ"ז ס"א), וג"ע החיד"א ז"ל בברכי יוסף ובשוררי ברכה (סימן תרמ"ב) כתב דגם ע"פ הסוד אין לאומרה ע"ש. וכ"כ מהר"א ענתיבי בספר חכמה ומוסר (הלכות יום טוב אות קצ"ט). והגם דמארי דרוזין מרן הרש"ש ז"ל בנהר שלום (דף ל"ב ע"ב) כתב דגם בליל פסח צריך לומר ברכה מעין שבע, אפשר כיון שאין הדברים מפורשים בדברי רבינו האר"י ז"ל ויש מי שאומר דגם לפי הסוד אין לאומרה, הניחו הדבר בשב ואל תעשה ולא הנהיגו את כלל העדה ע"פ דברי הרש"ש ז"ל הגם שאין כמוהו מבין.

וראיתי מי שכתב דכיון דהרב חיד"א נמנה בין תלמידי מרן הרש"ש ז"ל א"כ שומעין לדברי הרב ולא לדברי התלמיד. ולענ"ד יש להרגיש בהנחה זו, דבשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן י"ט) כותב החיד"א כשהייתי במדרש הרב החסיד המקובל המופלא מהר"ש שרעבי וכו', "ושאל מהחסיד מהר"ש שרעבי ומני וכו' וענינו לו" ע"ש. ואם הנחתם נכונה איך יתכן שלא יכנה החיד"א את הרש"ש בתואר "מורי ורבי" וכיוצא וכדרכו בקודש, ובפרט שמושה עצמו למהר"ש וכותב שנשאלו וענו יחד. ועיין בספר בן איש חי (ש"ב ויקרא אות י"ח)

תפלת שחרית והוצאת ספר תורה של יום טוב:

* אחרי מזמור "יושב בסתר" אומרים את מזמור החג.

* אם יום טוב חל באמצע השבוע לא אומרים אחרי ברוך שאמר פסוק "מזמור שיר ליום השבת", אלא מתחילים "טוב להודות"¹¹.

* מתפללים במקום "ראשט". וביום טוב שני במקום "שיגא".

* בהלל בארבעת הפסוקים האחרונים ברוך הבא וכו', אל ה' ויאר לנו וכו', אלי אתה וכו', הודו לה' כי טוב וכו', נהגו בדמשק לכפול כל פסוק ופסוק בפני עצמו. ושמעתי בכמה קהילות שינו ואומרים כל ארבעת הפסוקים יחד ושוב חוזרים וכופלים לאומרם שנית, כנראה להתאים אמירתם עם המנגינה, וכאמור אין מנהג אבותינו כן.

* בפתחת ההיכל: אומרים תחילה "ברוך שמייה"¹², ואחר כך י"ג מדות¹³ והבקשות, ולא כמו שנדפס בסידורים, תדיר ואינו תדיר קודם¹⁴.

הביא דברי הרש"ש שאין להניח תפילין אחר מוסף בראש חודש, "והגם דרבינו חיד"א ז"ל כתב להניח תפילין אחר מוסף, לא ראה דברי רבינו הרש"ש ז"ל ע"כ. ואנכי הרואה בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן י' אות ב') בענין ספירת העומר בליל יום טוב שני בחוץ לארץ, שאמרו לו דעת מוהרש"ש ועכ"ז סיים "ואני עני במקומי עומד". ובברכי יוסף (או"ח סימן ל"ח אות ד') הביא דעת מוהרש"ש דיש להניח תפילין דר"ת גם בימי אבלות, ובברכי יוסף (יו"ד סימן שפ"ח אות ג') הסיק היפך דבריו דשב ואל תעשה עדיף ע"ש. ומוכח דהרב חיד"א לא נרתע מדבריו ותנא הוא ופליג.

ועכ"פ אין למחות ח"ו במי שנוהג לאומרה, כי שיטת מרן הרש"ש ז"ל מבוארת למביני מדע וכמו שהאיר מו"ר הי"ם הגדול שליט"א את דבריו באריכות גדולה בשו"ת וישב הים (ח"א סימן ח'), וכל המשיגים על דבריו לא חכמו ישכילו זאת, ותלו בדבריו הקצרים כונות זרות. וכן שמעתי שהחכם א. סולי ע"ה הנהיג בעדתו לומר ברכה מעין שבע בליל פסח שחל בשבת כדעת מרן הרש"ש ז"ל.

¹¹ כמו שהביא מרן הבית יוסף (או"ח סימן נ"א) בשם אורחות חיים, וכ"כ עוד בבית יוסף (או"ח סימן תר"ך) בשם הכלבו, ובדרכי משה (או"ח סימן תפ"ח) בשם מהרי"ל ואבודרהם בשם רבי סעדיה גאון ע"ש. ובארץ החיים סתהון (סימן תפ"ח) כתב שכן מנהג ארץ ישראל. מיהו בבית יוסף ובדרכי משה (שם) הביאו שיש מי שאומר שאין משנים בין שבת ליום טוב, כי גם יום טוב נקרא שבת, ועיין בכף החיים סופר (סימן נ"א אות מ"ט), ושמעתי שכך היה נוהג חכם א. סולי ע"ה.

¹² בענין אמירת בריך שמייה ביום טוב: בשער הכונות (דף ע"ג ע"ג) מבואר דרבינו האר"י ז"ל היה אומר בריך שמייה בהוצאת ספר תורה "בשחרית של שבת". ועיין לג"ע החיד"א בהגהות "ניצוצי אורות" על הזוהר פרשת ויקהל (דף ר"ו ע"א) דעיקר אמירת בריך שמייה הוא בשבת, "וה"ה במנחת שבת". ובשו"ת רב פעלים (ח"ג סוד ישרים סימן ח') כתב דביום טוב אומרים אותו, דיש לומר דגם הגאון חיד"א מודה ביום טוב, ולא בא לאפוקי אלא יומי החול בלבד ע"ש. ואנכי הרואה באגרות הרמ"ז (בנד"מ דף ל"ט) נשאל אם יום טוב חל בשבת אם נדחים אותם בקשות מפני אמירת בריך שמייה ע"ש. ומדלא שאל על כל יום טוב משמע דלא אמרו בריך שמייה רק בשבת ולא ביום טוב ודו"ק. ושו"ר בשערי תשובה (סימן תפ"ח) שדייק כן, ומ"מ כתב דהאידנא נהוג לומר בריך שמייה ביום טוב כמו שבת ע"ש. וכן מנהגינו.

¹³ בענין אמירת י"ג מדות ביום טוב בהוצאת ספר תורה נהגו לאמרם ככתוב בסידורים. וכשאני לעצמי איני נוהג לאמרם, וכמו שהוכיח במישור מו"ר הי"ם הגדול שליט"א בשו"ת וישב הים (ח"ב סימן י"א) ע"ש היטב כי כל דבריו אמת וצדק. וכך אני מורה ליחידים מבני עדתינו השואלים, שכך הוא הנכון. ומ"מ לשנות את המנהג ברבים לא מלאני לבי, כי ברב עם שכיחי אינשי דלא ידעו ולא יבינו, ואין כדאי לערער בפניהם מנהג ראשונים, ודי בזה לחכם ומבין מדעתו.

* אחרי קריאת התורה נוהגים להתפלל לשלום המלכות ואומרים "הנותן תשועה למלכים וכו'" (וכן בשאר הימים טובים).

תיקון הטל ותפלת מוסף:

* בכל הקהילות בדמשק נהגו לומר "תיקון הטל" ביום טוב ראשון של פסח, אחרי קריאת התורה לפני "אשרי יושבי ביתך", חוץ מבית הכנסת "אלפרנג" שם נהגו לאומרו אחרי אמירת חצי קדיש שלפני תפלת מוסף, ומיד אחריו מתחילים תפלת לחש של מוסף^ל.

* מתחילים "שזופת שמש" ולא כמו שנדפס במקצת סידורים "מדכר עבדיכון".

* כל הקטעים הם במנגינה אחידה חוץ מקטע "לשוני כוננת" שאומרים אותו במנגינת "שחר אבקשך" של הבקשות של שבת.

* החזן אומר אלהינו ואלהי אבותינו בטללי אורה תאיר אדמה והצבור עונים "אמן", וכן בכל השאר. ואחר כך אומר החזן אנא הורידהו לאורה לברכה וכו' ומסיימים "מוריד הטל לברכה".

* בתפלת מוסף: אומרים ותגדל כבודו "בימינו".

תפלת שחרית חול המועד:

* בכל ערי סוריה לא נהגו לומר לפני ברוך שאמר מזמור "השמים מספרים כבוד אל" בשחרית דחול המועד.

והוראתי בזה נסמכת על מה דאיתא בשער הכונות (דף נ' ע"ד) שהעיד מהר"ש ויטאל שראה לאביו מהרח"ו כשהיה שליח צבור בקהל בימים נוראים היה אומר כל הודוים, למרות שדעת רבו האר"י לא היתה נוחה בהם, משום שמנהגם של ישראל תורה ע"כ. ופשוט שעדותו מתייחסת לתקופת היות מהרח"ו בדמשק, שכן מהרש"ו נולד בדמשק בשנת השנ"ח ומעיד על מה שראה. ובשו"ת באר מים חיים (סימן י"ט) כתב מהר"ש ויטאל שאביו לא היה משנה מנהגי עדת הסקליין, כי בגלל רוב ענותנותו לא היה רוצה להוכיח לשום אדם, ומ"מ כשהיה מתפלל בעצמו היה אומר כרצונו ע"ש. ונראה שמה שכתב בתשובה הנזכרת שכשהיה מתפלל בעצמו "היה אומר כרצונו", היינו בינו לבין עצמו, וביחיד לא היה חושש משום שינוי מנהג המקום כיון דלא מינכרא מלתא, אבל כשהיה יורד לפני התיבה לא שינה ממנהג המקום. ושור"ר דברי ג"ע החיד"א בברכי יוסף או"ח (סימן קי"ב אות ב' ג') ודו"ק.

^{כט} כך המנהג, והוא כסברת הרב השואל באגרות הרמ"ז (בנד"מ דף ל"ט), ודלא כתשובת הרמ"ז (שם דף מ"ב) דעיקר אמירת בריך שמייה הוא במנחת שבת ולכן בפתחת ההיכל שחרית מקדימים את הבקשות של הימים טובים ע"ש. והנה בשער הכונות (דף ע"ג ע"ג) מבואר דרבינו האר"י ז"ל היה אומר בריך שמייה בהוצאת ספר תורה בשחרית של שבת. ולא מצאתי בשאר מקומות דרמז דעיקר אמירתו הוא במנחת שבת. ועיין לג"ע החיד"א בהגהות "ניצוצי אורות" על הזוהר פרשת ויקהל (דף ר"ו ע"א) דעיקר אמירת בריך שמייה הוא בשבת, "וה"ה במנחת שבת". ולא אמר דאז הוא עיקר זמן אמירתו. ושור"ר בספרו מחזיק ברכה (סימן רפ"ב ס"ק ב') שהביא דברי הרמ"ז הנ"ל, ומשמע דעכ"פ מסכים לדבריו ע"ש. ומ"מ ברור דזמן אמירתו הוא גם בשחרית, ולכן בודאי דיש לומר דתדיר קודם לשאר הבקשות ודו"ק.

^ל עיין בתשובת רבי יעקב הכהן מסלתון טראב ע"ה שנדפסה בשו"ת מילי דעזרא (סוף סימן י' דף י"ח ע"ד) שכתב בהסכמתו לתשובתו של רבי יהודה ע"ה, על רבי עזרא אביו שהיה חזן בבית הכנסת "אלפרנג" והיה רוצה לשנות מנהגם שהיו אומרים תיקון הגשם אחר הקדיש שלפני תפלת מוסף, והיה שם רבי אהרן יעקב בנימין ע"ה והורה בתוקף דכיון שכל רבני בית גאלאנטי ע"ה היו מתפללים בבית כנסת אלפרנג' ולא שינו את המנהג ההוא אין לאף אחד שום יכולת לבטלו ע"ש. וכן שמעתי דלפני ארבעים שנה שוב נתעוררו מתפללי בית הכנסת הנזכר להשוות מנהגם עם מנהג כל שאר בתי כנסיות שבדמשק, ורבי נסים הכהן נדבו ע"ה מנע זאת מהם מהטעם הנזכר.

* בכל ימי חול המועד פסח לא אומרים "מזמור לתודה" אחרי ברוך שאמר.

* אחרי קדיש "תתקבל" בתפלת שחרית נוהגים לומר "היום כך וכך ימים לעומר"^{לא}. (וכן בכל ימי ספירת העומר).

* בהוצאת ספר תורה בחול המועד לא אומרים "ברוך שמייה"^{לב}.

* מנהג ברור בכל ערי סוריה אחרי ובא לציון אומרים "יהללו וכו'" ומחזירים ספר תורה למקומו, ומיד אומרים חצי קדיש ומתפללים מוסף. ולא אומרים בית יעקב ומזמור של יום כל עיקר.^{לג}

* בחול המועד בקדושת כתר נוהגים לומר ו'עמך ישראל קבוצי מטה, ורק בשבתות ובימים טובים אומרים "עם" עמך ישראל^{לד}.

תפלת מנחה וערבית חול המועד:

* בחול המועד פסח, בין במנחה ובין בערבית, אומרים אחר קדיש תתקבל מזמור "בצאת ישראל ממצרים", ואין אומרים "למנצח בנגינות" או "שיר למעלות" כלל^{לה}.

* לפני תפלת ערבית אומרים מזמור "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יאמרו גאולי ה' וכו'" כמו בליל יום טוב.

ספירת העומר:

* ליל יום טוב שני של גלויות: נהגו לספור העומר בתפלת ערבית אחר קדיש תתקבל^{לו}.

^{לא} ובחלב נוהגים לספור העומר בתפלת שחרית אחרי חצי קדיש לפני אשרי יושבי ביתך. וכן בשבת אחר קריאת התורה לפני שמתחילים אשרי יושבי ביתך של מוסף.

^{לב} כי עיקר אמירת בריך שמייה הוא בשבת כמ"ש בשער הכונות (דף ע"ג ע"ג). ואין מקום לאומרו בחול וכמ"ש ג"ע החיד"א בספר מחזיק ברכה (סימן רפ"ב ס"ק ב') ע"ש. וע"פ דבריו נמנעו מלאומרו בכל ימות החול כולל ראש חודש וחול המועד.

^{לג} כמ"ש מרן (סימן תכ"ג ס"ג) בענין תפלת ראש חודש, דאומר אשרי ובא לציון ואין אומרים יענך ה' ביום צרה ומחזיר ספר תורה למקומו ועומדים להתפלל מוסף ע"ש.

^{לד} כמ"ש ג"ע החיד"א בברכי יוסף (סימן תכ"ג אות ג') ומחזיק ברכה (אות א') ע"ש. ועיין בספר עוד יוסף חי (תרומה אות ג').

^{לה} כך שמעתי ממתפללי בית הכנסת "כותאב אלעתיק", וכפי הנראה כך נהגו בכל הקהילות בדמשק ובחלב, וכ"כ בספר זכרון אליהו (אות מ"ו). אמנם במדרש בית חסון (בו נהג להתפלל חכם יהודה מסלתון טראב מח"ס "וואת ליהודה", עד שנסע למצרים) אומרים למנצח בנגינות לבד, ולא אומרים בצאת ישראל. ונלע"ד שאינם מלמדים על הכלל כולו, כי ידוע שמיסדי מדרש "בית חסון" היו מתפללים תחילה בבית הכנסת אלפרנג', וכשפתחו בית מדרשם הביאו עמם ממנהגי בית כנסת אלפרנג', וכבר נודע שבכמה וכמה דברים מנהגייהם שונים משאר הבתי כנסיות בדמשק וכמו שכתב רבי יעקב הכהן מסלתון טראב בהסכמתו לתשובת רבי יהודה הכהן מסלתון טראב ע"ה והיא נדפסה בשו"ת מילי דעזרא (סוף סימן י') ע"ש.

^{לו} כך נהגנו בארגנטינה, והוא כדעת מרן הרש"ש ז"ל בנהר שלום (דף ל"ב ע"ב), וכתב בספר נוח שלום (דיני העומר אות א') שכך מנהגם. ולאפוקי מהכרעת ג"ע החיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן י' אות ב') ע"ש. ואפשר דבלא קשר לגוף המחלוקת בין ההרים הרמים הנהיגו כן משום שאצל המון העם מצויה השכחה.

* בימי העומר נוהגים לקרוא מזמורי תהלים בצבור בין מנחה לערבית כדי לברך על ספירת העומר אחר צאת הכוכבים^{לז}.

* בכל ערי סוריה סופרים את העומר מיד אחר קדיש "תתקבל", והחזן אומר "עושה שלום במרומיו" במנגינה מיוחדת.

* המנהג הקדום בכל ערי סוריה מיד בסיום "עושה שלום" מברכים וסופרים את העומר כל הצבור יחד תחילה, ואחר כך חוזר החזן לבדו ומברך וסופר את העומר. ועכ"פ לא אמרו שום בקשות או פסוקים לפני הספירה^{לח}.

* אחרי הספירה אומרים הרחמן וכו', למנצח בנגינות וכו'^{לט}, אנא בכח וכו', והמזמור שאומרים בערבית, ואחריו קדיש יהא שלמא וברכו.

שבת חול המועד:

* סדר "קבלת שבת" הוא כמו בשאר שבתות השנה, רק אחרי קדיש "יהא שלמא" אומרים כל ישראל וכו', ואין אומרים "במה מדליקין" אלא מסיימים אמר רבי אלעזר וכו', ואומרים קדיש "על ישראל". ואחרי מזמור שיר ליום השבת שאומרים פעם שנית מוסיפים את מזמור החג.

* בערבית ובמנחה של שבת לא אומרים "מזמור לדוד" או "הללויה אודה ה'", אלא מזמור "בצאת ישראל" בלבד.

* מתפללים שחרית במקום "צבא".

* בסיום ברכות ההפטרות מסיימים "מקדש השבת", ולא מוסיפים גם "ישראל והזמנים" כמו בשבת חול המועד סוכות.

פרקי אבות:

* נהגו להתאסף כל הקהל, אנשים ונשים, בשבתות שבין פסח לשבועות, לפני תפלת מנחה, לקריאת "פרק" במסכת אבות. והיו נאמרים בנעימה מיוחדת על ידי גדולי החזנים, ומתורגמים בערבית להמון העם^{לז}.

שביעי של פסח:

* מתפללים במקום "עג'אם". וביום טוב שני במקום "ביאת".

^{לז} אע"פ שבכל ימות השנה מנהגינו להתפלל מנחה ומיד סמוך תפלת ערבית לפני צאת הכוכבים, בימי העומר נהגו כהמדקדקים שכתב מרן (סימן תפ"ט).

^{לח} כך נהגו בדמשק ובחלב ובלבנון בלא ספק, והוא מחשש שלא יכוננו הצבור לצאת ידי חובה בברכת החזן. והמנהג בארגנטינה בכל הקהילות הוא שהחזן מברך תחילה ואחר כך חוזרים הצבור לספור ולברך, וכפי הנראה הנהיגו כן ע"פ דברי הרב נהר מצרים (דיני העומר אות כ"ג) מפני עמי הארץ שברכו ולא ידעו איזה יום עליהם לספור ע"ש, וכ"כ בספר נוח שלום (דיני העומר אות ג').

^{לט} בסידור "שער בנימין" במהדורא ראשונה סדרו המדפיסים מדעתם אמירת אנא בכח לפני למנצח בנגינות, ובמהדורא השניה בספרדית הוא מתוקן כמו שכתבנו בפנים.

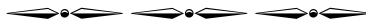
^{לז} הוא כאחד המנהגים הנזכרים בספר אורחות חיים (דף ס"ו ע"ב אות ז') ע"ש. וכ"כ בכף החיים (סימן רצ"ב אות כ"ג).

* נהגו לקום ולהתאסף כשעה לפני עלות השחר בבית הכנסת, וקוראים החלק השני של התיקון הנדפס בספר "קריאי מועד", ובשעת עלות השחר ממש עומדים כל הקהל ואומרים יחד בקול מתחלת פרשת בשלח עד סוף שירת הים בטעמי המקרא^{מא}.

* בשעת אמירת שירת הים לא נהגו לפתוח את ההיכל.

תספורת בימי העומר:

* בכל ערי סוריה רוב הקהל לא נהג איסור בתספורת בימי העומר, ואפילו רוב החכמים לא היו נוהגים איסור בדבר^{מב}. ונכון להיום שקהילות יוצאי דמשק מפוזרים בין קהילות אחרות, רבים נוהגים כפסק מרן לא להתגלח עד יום ל"ד לעומר. ובפרט המדקדקים נוהגים לא להתגלח עד ערב שבועות כדברי רבינו האר"י ז"ל.

---

^{מא} עיין בפרי עץ חיים (דף קכ"ב ע"א) בהגהת הרב צמח דבילי שביעי של פסח טוב לקום אשמורת הבוקר ולקרוא סוד קריעת ים סוף והאדרא בספר הזוהר ע"כ. והם המאמרים המסודרים בספר קריאי מועד. ומנהגינו לקרוא גם פרשת בשלח עד סוף שירת הים כמ"ש בסנהדרין (דף ק"א ע"א) כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר "ודבר בעתו מה טוב". כף החיים (סימן ת"צ אות ס"ב).

^{מב} עיין בב"ח (סימן צ"ג) ובשו"ת זרע אמת (סימן ס"ח), והחכם יצחק שחיבר ע"ה בספרו יצחק יונן (סוף סימן ס"ו) כתב דכפי הנראה זה היה מנהג קדום עוד לפני מרן ע"ש.